

ИНТЕРАКТИВНОСТТА В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН

Проф. д.п.н. Нели Иванова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията са представени резултатите от анкетно проучване, осъществено с начални учители от различни региони на страната в рамките на проведен уебинар. Анализирани са данните от изследването по темата на интерактивността в обучението по български език и литература в 1. – 4. клас и приложението на интерактивните методи и техники при възприемане на художествена и лингвистична информация. Обсъдени са слабостите по отношение на схващанията на учителите за интерактивността и целите на използването на интерактивните методи и техники в обучението.

Ключови думи: интерактивност; интерактивни методи и техники; анкетно проучване; резултати; анализ; обучение по български език и литература; начален етап на основната образователна степен

Проблемът за интерактивността и интерактивните методи в обучението е обект на специално внимание от страна на педагогическите специалисти през последните две десетилетия. Много статии, студии, дисертации бяха посветени на неговата интерпретация.

Доколко се познава спецификата на интерактивността и на интерактивните методи и техники и как се прилагат те в обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен? На този въпрос е направен опит да се потърси отговор от автора на статията в контекста на анализа на резултатите от проведено изследване.

За да се установи познават ли началните учители проявленията на интерактивността и по какъв начин се използват интерактивните методи и техники в обучението по български език и литература в 1. – 4. клас, е проведено изследване в рамките на осъществен през м. септември 2024 г. уебинар с 25 учители от различни региони на страната (Русе, Сливен, Пазарджик, Бургас, Смолян, Кърджали, София-област). За целите на изследването е проведено анкетно проучване със затворени въпроси с избираеми отговори.

Чрез въпрос 1 се цели да се установи познават ли участниците в уебинара същността на интеракцията в процеса на обучение. Бяха получени следните резултати.

Въпрос 1

Интеракцията е:

А) свобода на действие в процеса на обучение – в избора на методи, похвати, форми и средства – 50%;

Б) въздействие и взаимодействие между учител и ученици, между ученици – 25%;

В) атрактивна организация на учебния процес, интересна и полезна за учениците – 25%.

Интеракцията предполага въздействие и взаимодействие в процеса на обучение между: учител – ученици; ученици – ученици; автор на изучаваното литературно произведение – ученици. Смушаващ е фактът, че само 25% от участниците са избрали верния, най-пълния отговор Б). Безспорно интерактивността предполага свобода на действие в процеса на обучение – в избора на методи, похвати, форми и средства и като резултат от приложението на интерактивните методи и техники се постига и атрактивна организация на учебния процес, интересна и полезна за учениците. Но въздействието и взаимодействието между учителя и учениците, между самите ученици, между автора на литературното произведение и учениците е отличителната черта на интерактивността в обучението по български език и литература в 1. – 4. клас.

Чрез въпрос 2 се цели да се установи доколко учителите познават възможностите, които предоставят интерактивните методи и техники в процеса на обучение. Получените резултати са следните.

Въпрос 2

Интерактивните методи са:

А) възможност за личностна изява на учениците – 20%;

Б) предпоставка за общуване между учителя и учениците – 20%;

В) оригинални техники за повишаване качеството на обучението – 60%.

Интерактивните методи предоставят възможности за общуване между учителя и учениците, между учениците, между автора на литературното произведение и учениците чрез изучавания художествен текст в урока по литература. Тези методи предоставят възможности за ярка личностна изява на ученика.

Прави впечатление, че преобладаващата част от участниците в изследването (60%) са поставили акцент върху оригиналността на интерактивните техники за повишаване качеството на обучението. Възниква въпросът – самоцелното търсене на оригиналност осигурява ли високо качество на обучението при приложението на интерактивни методи и техники?

Чрез въпрос 3 се цели да се провери доколко началните учители, участвали в проучването, познават измеренията на интерактивността в урока по литература. Получените резултати са следните.

Въпрос 3

В урока по литература в 1. – 4. клас интерактивността се проявява като:

А) въздействие на автора на литературното произведение върху учениците – 10%;

Б) въздействие на учителя върху учениците чрез изводите и обобщенията, които прави в хода на беседата – 10%;

В) въздействие на учениците върху съучениците им чрез изводите и обобщенията, които правят – 10%;

Г) въздействие и взаимодействие между участниците в педагогическото общуване при възприемане на художествената образност – 70%.

От една страна, авторът на литературното произведение въздейства върху читателя чрез художествената образност, която е създал, и чрез разсъжденията и обобщенията, които прави, като изразява отношението си към изобразеното, а също и със своите послания. От друга страна, учителят въздейства върху учениците чрез интерпретацията, която прави на художествените образи, създадени от автора.

И не на последно място – в хода на беседата учениците въздействат върху съучениците си, като интерпретират епизодите и картините в художествения текст. И в трите измерения на интерактивността в урока по литература всяка включена в хода на беседата излишна и неточна информация и/или некоректни изводи и обобщения от страна на учителя или от учениците би довела до извънконтекстови асоциации и отклоняване на вниманието на малките читатели, до отдалечаване от авторовите послания. Поради това перцептивната страна в общуването в урока по литература е изключително важна за коригиране на допуснатите извънконтекстови асоциации.

В този смисъл и четирите отговора на този въпрос съответстват на спецификата на интерактивността в урока по литература в 1. – 4. клас, но отговор Г) съдържа измеренията на това явление в най-пълна степен.

Чрез въпрос 4 се цели да се установи по какъв начин участниците в проучването мислят, че трябва да се коригират допуснатите извънконтекстови асоциации в хода на беседата в урока по литература – за възприемане и осмисляне на художествения текст на изучаваното литературно произведение.

Въпрос 4

При наличие на извънконтекстови асоциации при възприемане и осмисляне на художествен текст коректив е:

А) мнението на учителя, обобщението, което той прави – 17%;

Б) мнението на учениците и изводите, до които те достигат – 17%;

В) художественият текст на автора – 66%.

Когато се допускат извънконтекстови асоциации в хода на беседата в урока по литература, коректив в такива случаи е авторовият художествен текст. Връщането отново към художествения текст чрез подборно четене на определени фрагменти от него в контекста на конкретни разсъждения е начин да се уравничат читателските представи и да се попълнят пропуските във възприемането на учениците, ако те допускат извънконтекстови асоциации при интерпретацията на авторовия текст. Ако обаче учителят допусне извънконтекстови асоциации при интерпретацията на художествения текст, изучаван в урока, тогава той подвежда и учениците. Поради това е изключително важно учителят предварително да се е ориентирал внимателно в конкретния художествен текст и в подтекста, в авторовите послания, преди да ги интерпретира, за да въздейства върху мисленето и въображението на учениците, като се придържа към авторовото русло и по този начин да допринесе за задълбочаване на читателските представи за художествената образност, създадена от автора. Радващ е фактът, че 66% от учителите са избрали като верен и най-точен отговор В).

Чрез въпрос 5 се цели да се провери познават ли началните учители, участвали в анкетното проучване, спецификата на педагогическото общуване и неговите компоненти. Получените резултати са следните.

Въпрос 5

Компонентите на педагогическото общуване са:

- А) комуникативен, интерактивен, перцептивен – 100%;
- Б) компетентностен, диференциран, индивидуален – 0%;
- В) дигитален, фронтален, групов – 0%.

Обменът на художествена информация в урока по литература и интеракцията в процеса на възприемането и осмислянето на тази информация са тясно свързани с комуникативния и интерактивния компонент на педагогическото общуване. Навременната и деликатна намеса на учителя за корекции в различни учебни ситуации, в които е налице „шум по канала“, предизвикан от включването на неточна, невярна или излишна информация, както и неадекватната интерпретация на художествения текст или на лингвистична информация от учениците, са свързани с перцептивния компонент на педагогическото общуване в урока по литература и по български език.

Тези компоненти на педагогическото общуване в процеса на възприемане и осмисляне на художествен текст и на лингвистична информация са неразривно свързани и взаимно обусловени и са предпоставка за задълбочаване на читателските представи на учениците и на знанията им за лингвистичните понятия и техните категории. Ако един от тези три компонента на педагогическото общуване е нарушен, това се отразява и на останалите и се получава своеобразен ефект на доминото.

Ако учителят или учениците включат неточна информация в хода на интерпретацията на изучавания художествен текст или на изучаваното лингвистично понятие, това би довело до нарушаване на интеракцията (въздействието и взаимодействието в хода на урока). А ако учителят не предотврати този процес на интерпретация на невярна, неточна информация, свързана с художествения текст или изучаваната лингвистична информация, това ще разруши и перцептивния компонент на педагогическото общуване в урока.

Педагогическото майсторство на учителя се проявява в успешното провеждане на педагогическото общуване в урока по литература чрез коректна интерпретация на изучавания художествен текст и достигането на малките читатели до авторовите послания, без да се допускат извънконтекстови асоциации. В урока по български език при изясняване същността на изучаваните езикови понятия и при формирането на умения за откриването и разграничаването на техните проявления и за правилната им употреба в речта – точната и коректна интерпретация на лингвистичната информация е от изключително голямо значение.

Съобразяването на методическия подход на учителя – в ролята му на фасилитатор, с равнището на читателското възприемане на учениците и с езиковото им развитие, с индивидуалните им психофизиологически особености, както и със своеобразието на художествената образност на изучаваното литературно произведение и с неговата жанрова специфика, на своеобразието на лингвистичната информация, е необходимо условие за постигане на целите на урока по литература и на урока по български език, на очакваните резултати от обучението, регламентирани от нормативните документи.

Радващ е фактът, че 100% от участвалите в проучването учители са избрали отговор А).

Чрез въпрос 6 се цели да се установи дали участвалите в проучването учители познават и осъзнават ефектите и функциите на интерактивните методи в процеса на обучението. Резултатите са следните.

Въпрос 6

Интерактивните методи имат:

- А) възпитателен и социален ефект – 6%;
- Б) развиващи функции – 87%;
- В) методически функции – 7%.

Интерактивните методи и техники възпитават у децата толерантност и търпение, уважение към събеседника и неговото мнение. Съдействат за формиране на умение за изслушване и адекватно репликиране. Дават възможност на всеки ученик да участва в определена дейност, да прояви активност, да се включи в дискусия, да прояви инициатива, да оцени чуждо мнение и да избере и очертае свое виждане за решение. Предоставят възможност на учениците да изказват свободно мнението си. Провокират

творческия потенциал на учениковата личност – превръщат го от пасивен слушател в активен участник. Дават възможност на ученика да защити позицията си и да се „бори“ да докаже правотата на мнението си, да избира алтернативни варианти от възможните решения на даден казус. Предпоставка са за по-висока ефективност на обучението. Предполагат вариантност в методическия подход на учителя при избора на методически стратегии, похвати и форми. Обуславят личностно ориентиран методически подход към учениците. Интерактивните методи имат възпитателен и социален ефект, развиващи и методически функции. Много голяма част от изследваните лица са избрали отговор Б) развиващи функции (87%) и са пренебрегнали възпитаващия и социалния ефект на тези методи и методическите им функции.

Чрез въпрос 7 се цели да се установи какво се постига като резултат от обучението чрез приложението на интерактивните методи и техники. Резултатите са следните.

Въпрос 7

Чрез интерактивните методи учениците:

А) получават нови знания – 33%;

Б) усвояват нови умения – 50%;

В) обсъждат получените от приложението им резултати – 17%.

Интерактивните методи са основани на едновременното получаване на **знания**, формирането на **умения** и изграждането на **нагласи** чрез поставянето на участниците в ситуации, в които могат да си **взаимодействат** и въздействат, и след това да ги **обсъждат** успешно. Безспорно – обсъждането на резултатите от приложението на интерактивните методи е много важен компонент от работата в урока по български език и литература при използването на тези методи и техники, но това обсъждане води до формирането на определени умения и компетентности, до овладяването на нови знания. Половината от изследваните лица са посочили отговор Б), като са поставили акцент на уменията, които се формират в резултат на приложението на интерактивните методи. А те съдействат и за усвояването на нови знания – в контекста на изпълнението на конкретни задачи, свързани с приложението на тези методи.

Проблемът, свързан с приложението на интерактивните методи и техники, е изключително важен за повишаване ефективността на обучението по български език и литература. Недоброто познаване на тяхната същност и предназначение е причина да се допускат грешки при приложението им. Самоцелното им използване – единствено за да се внесе „свежест“ и оригиналност в урока, без да се обсъдят резултатите от приложението им, не би допринесло за задълбочаване на читателските представи на учениците и за тяхното езиково развитие.

Интерактивните методи и техники са възможност за обогатяване на методическия инструментариум, с който си служи учителят, и дават добри

результати, ако са адекватно използвани – наред с така наречените традиционни, доказали ефективността си методи и похвати. Интерактивните методи и техники активизират мисленето, въображението, образно-емоционалната памет и речта на учениците и ги провокират да бъдат активни участници в хода на беседата при изучаване на художествен текст или на лингвистична информация, като се включват в работа в екип или в малки групи при изпълнението на определени задачи. Но за да изпълнят своята функция оптимално, да се постигнат въздействието и взаимодействието в хода на възприемането и осмислянето на художествен текст в урока по литература или на лингвистична информация в урока по български език, са необходими добро познаване на същността на тези методи и техники и адекватното им приложение от учителя, с обсъждане на получените резултати след това.

Освен специфичните интерактивни методи и техники, изведени и обосновани в различни изследвания и монографии (като *светкавица, пирамида, лавина, техника на разделения постер, завъртане/кръг, светофар, мозъчни карти, ролеви игри* и др.), всеки традиционен, на пръв поглед, метод или похват (като *изразително четене, илюстриране, дообрисване, словесно обрисване, драматизация, четене по роли, подборно четене* и др., характерни за литературното обучение или *разпознаване, разграничаване, преобразуване, групиране, редактиране, конструиране, съчиняване на текст* и др., характерни за езиковото обучение) може да бъде интерактивен и да изпълни функциите на интерактивността в обучението, ако учителят съумее да осъществи успешно процеса на въздействие и взаимодействие в контекста на педагогическото общуване в урока по български език и литература и ако се обсъдят резултатите от приложението на даден метод, похват, форма или техника.

Наблюденията на автора над училищната практика показват, че възможностите за осъществяване на интерактивността в обучението по български език и литература не се използват пълноценно, най-вече по отношение на обсъждането на резултатите от изпълнението на задачите, които учителят поставя. Обратната връзка, коректната и деликатна корекция от учителя на неточни, непълни или неправилни отговори на учениците или връщането отново към художествения текст на изучаваното литературно произведение – като своеобразен коректив, са начин да се усъвършенства процесът на педагогическото общуване в уроците по български език и литература. Самоцелното използване на интерактивни методи и техники без доброто им познаване и изискванията за приложението им не води до желаните резултати от обучението.

Добрата педагогическа и методическа подготовка на учителя е предпоставка за постигане на очакваните резултати от обучението, като се осъществява успешно интеракцията в него.

INTERACTIVITY IN BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING AT THE PRIMARY STAGE OF EDUCATION

Abstract. The results of a survey with primary teachers from different regions of the country participating in a webinar are presented in the article. The data concerning the interactivity in 1st-4th grade Bulgarian language and Literature teaching and the application of interactive methods and techniques of the reception of literary and linguistic information is analyzed. The misunderstandings of teachers' beliefs in regard to interactivity and the aims of the application of interactive methods and techniques in learning-teaching are discussed.

Keywords: interactivity; interactive methods and techniques; survey; results; analyses; bulgarian language and literature; primary stage of education

✉ **Prof. Nelly Ivanova, DSc.**

ORCID iD: 0000-0003-1961-6131

Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Sofia, Bulgaria

E-mail: neli_ivanova@abv.bg